

MUHAMED SEID SERDAREVIĆ - BRILJANTNI ALIM I VELIKI ČOVJEK

Mevludin DIZDAREVIĆ

*Nema života nijednom narodu
koji zaboravlja svoje velikane.*

(arapska poslovice)

Godina u kojoj jesmo je jubilara za Islamsku zajednicu. Naime, ove godine se navršava 120 godina od uspostavljanja Rijaseta Islamske zajednice, čime se ustanovljava autonomna Islamska zajednica u odnosu na Portu.¹ Ove godine se isto tako navršava i 120 godina od rođenja jedne od najvažnijih intelektualnih figura iz ulemanskog kruga s početka ovoga vijeka Muhameda Seida Serdarevića. Ovo je jubilej i za naš list budući da je Serdarević bio prvi urednik i čovjek na čijim je plećima bio cjelokupan rad na pisanju i uređenju ovog lista. Ovo je ličnost koja je u nepunih 36 godina svoga života dala ogroman i nemjerljiv doprinos razvijanju pismenosti reformi rudimentalnog obrazovnog sistema i pisanju originalnih djela od neprocjenjivog značaja. Ovaj rad je moj skromni hommage ovom briljantnom alimu i velikom čovjeku.

Cjelokupno intelektualno i praktično angažiranje M.S.Serdarevića je osobeno po autentičnom i originalnom stvaralaštvu, po krajnje uspješnim i vrijednim prijevodima i komentarima, i po pisanju članaka sa kojima je davao svoje viđenje aktuelnih zbivanja. Njegov najveći doprinos je bio na planu reforme i modernizacije rudimentalnog, konzerva-

tivnog i štaviše konzervisanog obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini.² Ono što stavlja jasnu liniju odjelnice između Serdarevića i drugih nesumnjivo velikih ličnosti u našoj historiji je to što se nije polakomio za visokim položajima i uglednim titulama. Živio je i umro skromno, do kraja posvećen samo jednom cilju, kulturnom i vjerskom prosvjeđivanju vlastitog naroda. Činjenica da je odbio položaj travničkog muftije, koja je predstavljala sami vrh na ljestvici hijerarhije islamske uprave, a zadržao posao imama u zeničkoj kaznionici je rječita sama za sebe. Kad govorimo o Serdareviću govorimo o čovjeku koji je u samo 14 godina svoga aktivnog djelovanja napisao preko 18 djela iz različitih oblasti i više od stotinu članaka objavljenih u *Muallimu*, *Tariku*, *Misbahu*, *Biseru*, *Beharu* i drugim referentnim časopisima svoga doba.

Nažalost, o njegovom vanrednom intelektualizmu i dometima, kao i uplivu kako na pismenost tako i na društvene tokove svoga doba, malo se ili nimalo i govori i zna. O tome koliki je njegov upliv u svome dobu kazuje nam i podatak da se u kazalu imena koja se spominju u knjizi *Reis Čaušević*, koju su priredili dr. Enes Karić i dr. Mujo Demirović, najčešće navodi upravo ime Muhameda Seida Serdarevića. Onima koji poznaju djelo reisa Čauševića nije potrebno objašnjavati šta podrazumijeva ova činjenica.

Veliki umovi obično ne bivaju dostojno vrednovani u svome vremenu ali Serdarević i danas nije na kvalitetan način istražen a samim tim

ivaloriziran. Posljednji simpozij o Serdareviću se desio još davne 1982. godine a da ne govorimo o obilježavanju godišnjica, objavljivanju sabranih djela itd. Identitet se može jednostavno definisati kao kontinuitet pamćenja pa oni koji ne posjeduju kontinuitet pamćenja nemaju ni vlastitog identiteta. A narod bez identiteta nema ni budućnosti, kako to implicira gore spomenuta poslovice.

HISTORIJSKI KONTEKST

Početak 20. vijeka je za Bosnu bilo nemirno doba. Na sceni je bila opća besperspektivnost izazvana nemogućnošću da se ozbiljnije uhvati u koštac sa sve izraženijim problemima. Ekonomska, politička, kulturna i vjerska previranja su bila bitna obilježja ovoga doba. Bošnjačka inteligencija u sudaru sa modernizmom nije uspijevala da ponudi adekvatan odgovor. Podsjećanja radi, islamski svijet se susreo sa modernizmom na krajnje grub način, Napoleonovom invazijom na Egipat 1798. godine dok su Bošnjaci svoj izravni susret sa ovim fenomenom doživjeli nešto kasnije, dolaskom Austro-Ugarske monarhije.³ Ovaj događaj je porodilo tektonske promjene u tkivu našega društva i valjalo se privikavati na korjenito različitu kulturno-civilizacijsku ambijentalnost. Neko je kazao da bi se Bošnjaci lakše privikli na polarnu klimu nego na ovu stranu kulturu sa kojom su se htjeli-ne htjeli, morali suočiti.

Na teška pitanja ne postoje lahki odgovori. Postojala je nasušna potreba uključenja svih relevantnih faktora na ovom planu. Međutim do ovoga nije došlo. Avangardna ulema sama nije mogla da ukaže na svjetlo na kraju tunela, tradicionalisti su odbijali svaku promjenu i ne samo da su težili konzervatizmu nego i konzervisanju postojećeg stanja. Pozapadnjačeni intelektualci kao "izvaljeni balvani" težeći apsolutizaciji modernizma nisu imali podršku vlastitog naroda. I umjesto da zajedno "upru u ista kola"⁴, kako je to molio tadašnji reis Čaušević, oni su se međusobno optuživali i kritikovali. Ulema modernistima priče odricanje od vjere i nastojanja da *povlaši* vlastiti narod a ni ovi njima nisu ostali dužni. "U krugovima svjetovno orijentirane inteligencije razvilo se uvjerenje da iz krugova uleme ne mogu doći nikakva plodotvorna rješenja, pogotovo ne može doći do prosvjetitelj-

skog pregnuća koje bi pomoglo da Bošnjaci nadu svoje duhovne i političke orijentire u novim okolnostima".⁵ Iz ovog vrzinog kola izlaza nije bilo. U ovakvoj konstelaciji odnosa u Zenici se rada ličnost koja će svojim intelektualnim pregnućem, a posebice reformatorskim radom, praviti mostove razumijevanja između savremenosti i prošlosti, modernizma i tradicionalizma. Riječ je svakako o Muhamedu Seidu Serdareviću, alimu iz Zenice.

ŽIVOTNI PUT

Kratki *curriculum vitae* ovog vrsnog intelektualca bi sadržavao sljedeće podatke. Muhamed S. Serdarević je izdanak porodice čiji su članovi po tradiciji bili muderrisi u Sultan-Ahmedovoj medresi u Zenici. Rođen je 8. decembra 1882. godine a svoja prva saznanja je stjecao pred svojim ocem Abdulhamid-ef., koji je tada službovao kao muderris u Medresi. Već je zarana stekao solidne osnove iz orijentalnih jezika i drugih disciplina, što mu je omogućilo da se po dolasku u Sarajevo automatski uključi u najviši ders kako je sam pisao svome prijatelju.⁶ U glasovitom Gazi Husrev-begovu hanikahu je slušao predavanja pred najjemenitijim stručnjacima svoga doba, kao što je Mehmed Teufik-ef. Muftić, šejh Arif-ef. Kurt i brojni drugi. Svoje školovanje je upotpunio Daru-l-mualliminom i okončao ga 1904. godine. Nakon školovanja dolazi u Zenicu, gdje provodi veći dio svoga radnog i životnog vijeka kao muderris i imam u zeničkoj kaznioni. Bio je prvi i trogodišnji urednik *Muallima* i saradnik skoro svih tadašnjih časopisa islamske i bosanske provenijencije. Govorio je i prevodio sa tri orijentalna jezika, što mu je omogućilo pristup najsvježijim idejama koje su u tom dobu strujale islamskim svijetom. Na Vječni svijet je preselio koncem Prvog svjetskog rata, preciznije 26. maja 1918. godine, od strašne epidemije gripe koja je harala Evropom i usmrtila više miliona ljudi. Njegova krhka konstrukcija, nažalost, nije uspjela da je preboli.

DJELO M. S. SERDAREVIĆA

Njegov spisateljski opus obuhvata preko 18 djela i studija koja se bave vrlo širokim spektrom tema i oblasti. Mnoge radove je objavljivao nepotpri-

sane ili pod pseudonimima pa su pripisivani drugim ličnostima. Takav slučaj je sa djelom *Islamski velikani, knjiga za muslimansku mladež*, koju je izdala Islamska dionička štamparija, a koja je pripisivana reisu Čauševiću.

Najznačajnije djelo koje je napisao Serdarević i koje mu je osiguralo neprolaznu slavu jeste *Fikhu-libadat*, koji predstavlja prvu i jedinu kodifikaciju propisa iz oblasti obredoslovlja u nas. Prva dva izdanja su pisana *matufovačom*, tj. arapskim pismom a narodnim jezikom, čime je autor želio da dopre do što je moguće većeg broja čitatelja. *Fikhu-libadat* se i danas predaje na svim medresama u Bosni i Hercegovini a isto tako i na islamskim pedagoškim akademijama kao i na FIN-u. Autor se nadao da će ponuditi samo šlagvort za daljnja istraživanja i pisanja iz ove oblasti, ali, nažalost, do toga nije došlo. U široj intelektualnoj javnosti Serdarević bi ostao skoro nepoznat da nije bilo *Fukhu-libadata*, mada i druga njegova djela zaslužuju dužnu pažnju.

Druga velika oblast u kojoj je Serdarevićev utjecaj i dan-danas nezaobilazan jeste hijerohistorija i historija.⁷ Vrijedna je spomena činjenica da je Serdarević napisao prvu historiju islama na narodnom jeziku i da je u svim potonjim historijama pisanim na našem jeziku bio citiran i obilato korišten. On je napisao dvije historije islama, od kojih je prva objavljena u *Beharu* u godištim 1905/6 pod naslovom *Kratka povijest islama* a drugo djelo iz ove oblasti je *Uputa u povijest islama* izdato od strane Islamske dioničke štamparije u Sarajevu. Ova povijest je pisana arebicom i namijenjena je prvenstveno zatvorenicima zeničke kaznionice. Činjenica da je ovo djelo namijenio baš zatvorenicima, dakle ljudima koji su najčešće duboko zagazili i kaljužu grijeha i beznada, porodila je i temeljnu distinkciju između ova dva djela. Tako on u kazivanju o svakom poslaniku traži i nalazi određene moralne pouke kojima je želio utjecati na svoje štićenike. Primjerice, on u kazivanju o Ademu, a.s., stavlja dodatak u kojem veli: "Čovjek je zato na zemlji da ispred njega upravlja i vlada i zato se treba okriti svim najboljim svojstvima koja se u Boga nalaze, kao što su: znanje, mudrost, pravednost."⁸

Njegovo bavljenje historijom je u duhu najbolje tradicije klasičnih islamskih historiografa. Glasoviti islamolog Muhamed Hamidullah veli: "Značajna crta hronika je njihova univerzalnost. Taberi, naprimjer, jedan od najstarijih islamskih

historičara, svoje opsežno djelo počinje stvaranjem svemira i historijom Adema."⁹ I Serdarević svoje historije započinje stvaranjem Adema da bi svoju *Uputu u povijest* završio opservacijama o sasma savremenim pitanjima. Serdarević je, primjera radi, svojom historijom davao odgovore na tada jako aktualna pitanja odnosa Bosne i Hercegovine i Osmanske imperije.

Serdarević se nije bavio historijom, a svakako ni drugim temama, samo iz pukih akademskih razloga. Budući da je svaki historičar "dijete svoga vremena" i on je preko svojih djela poručivao dosta više nego što bi se to površno moglo zaključiti. Primjera radi, on kada govori o čuvenoj i slavnoj Bici na Bedru navodi, naoko čisto usputno, podatak da je Muhammed, a.s., nakon bitke zarobljenim mušricima obećao slobodu pod uvjetom da nauče deset muslimana čitati i pisati. Serdarević u fusnoti poentira pa kaže: "Dobra li dokaza kako su se stari muslimani željeli izvući iz neznanja pa makar i preko pagana."¹⁰ Ove njegove riječi će nam biti jasnije tek kada se nadnesemo nad sami kontekst u kojem su kazane. Podsjetit ćemo se da je islam bio kritikovan i prikazivan kao uzrok zaostalosti i nepismenosti muslimana. Na drugoj strani postojali su konzervativni krugovi među samim muslimanima koji su odbijali saradnju sa "kaurskom" državom i njihovim obrazovnim sistemom. Kao da im Serdarević poručuje da ako su ondašnji muslimani, koji su od vas sadašnjih daleko bolji, mogli učiti od mušrika, koji su svakako gori od predstavnika zapadne civilizacije, onda i vi možete da se uključite u sve društvene tokove bez bojazni za svoju vjeru. Iskoristite njihova znanja koja nisu upitna i koja će nam omogućiti da se lakše uhvatimo u koštac sa svim izazovima ovog doba. Ovakvih i sličnih podtekstualnih značenja njegovih riječi imamo skoro u svakom njegovom djelu i u skoro svakoj rečenici.

Serdarević je pisao i o velikim ličnostima iz islamske historije, kao što su Ibn Tejmija i Muhammed Abduhu, čije su ideje bile pokretačka snaga generacijama muslimana. Objavljivao je radove o pjesnicima istoka Merrariju i Šejhu Sadiju Širaziju i brojna druga djela koja i danas zadivljuju svojom erudicijom i ljepotom.

Ovdje nam valja potcrtati jednu činjenicu. Naime, njegova djela nisu djela nekog laika koji se olahko upušta tamo gdje mu nije mjesto. To su sasma ozbiljna, krajnje seriozna i autentična djela.

Primjerice, kada Muhsin Rizvić govori o njegovom djelu u kojem nam je predstavio Sadija Širazija veličan "predstavlja osvješćenje, otkrovenje i afirmaciju još jednog iz mlade generacije muslimanskih orijentalista".¹¹

TEMELJNE ODREDNICE DJELA M. S. SERDAREVIĆA

Jednu od bitnih karakteristika njegova duha, a samim tim i njegova djela, čini enciklopedijska zainteresiranost. Naime, Serdarevićeva intelektualna radoznalost nije dohvatila samo jednu oblast nego širok spektar tema i oblasti o kojima je on pisao i objavljivao svoje radove. On se bavio i pravom, i poviješću, i hijeropoviješću, i književnom kritikom, i akaidom, i temama iz islamske dogme i etike. Ukratko, pisao je o svim oblastima gdje je vidio da postoji praznina u literaturi na našem jeziku. U viševjekovnoj historiji islama nalazimo veliki broj intelektualaca ovoga tipa. Dovoljno je spomenuti jednog Ibn Sinaa, koji je bio i liječnik i filozof. Sjetimo se također Ibn Rušda, koji je poznat kao najbolji Aristotelov komentator, ali koji je bio i kadija, tj. pravnik. Naravno i u Bosni su djelovali ovakvi intelektualci. Jedan od takvih umova je glasoviti Hasan Kjačija Pruščak, koji se, istina, bavio politikom i državnim uređenjem, ali i hadisom i pravom kao i dogmatskim pitanjima. Jedina ličnost iz naše novije historije sa kojom bismo mogli uporediti Serdarevića jeste Mehmed Handžić. Obje ove briljantne ličnosti, i Serdarević i Handžić, iza sebe su ostavile jako velik opus objavljenih djela, oba su se bavili i pisali o širokom spektru tema i oba su preselila na Vječni svijet vrlo mladi, Serdarević u 36. a Handžić u 37. godini svoga života.

Ono što stavlja jasnu liniju odjelnici između Serdarevića i čitave plejade potonjih obnovitelja islamske misli u Bosni jeste činjenica da je Serdarević jedini od *velikih* koji se nije školovao u glavnim centrima islamske učenosti. Čaušević se školovao u Istanbulu a boravio je i u Egiptu, gdje je upoznao i Muhammeda Abduh. Handžić je bio azharski student i još je tamo objavljivao svoja djela.¹² Na Azharu se školovao i Husein Đozo i Ahmed Smajlović kao i mnogi drugi. Jedini od njih koji je čitav svoj vijek boravio u Bosni, ali koji je uvijek imao svjež i zdrave ideje, bio je Serdarević.

Serdarević je u svome vremenu predstavljao aktivnog intelektualca koji je bio ozbiljno nadnesen nad bezdanom beznada pred kojim je stajao njegov vlastiti narod. Čas ga vidimo kao predsjednika Upravnog odbora Muslimanskog muallimskog i imamskog društva koji upućuje okružnice svojim članovima u kojima im pojašnjava svu pogubnost iseljavanja iz Bosne. U tom vapaju pretočenom u okružnicu između ostalog stoji: "Seoba ne samo da je pogubna za one koji odlaze nego i za nas koji ostajemo (...) jer nas slabi."¹³ Vidimo ga opet kao najmlađeg člana Druge islamske prosvjetne ankete, koji se aktivno uključuje u sve diskusije, u to doba, sa daleko starijim i poznatijim kolegama. Posebno je insistirao na osnivanju posebnih mekteba za žensku djecu u kojima bi se učilo i gradivo za osnovnu školu, što je bila nasušna potreba toga doba. Aktivni je učesnik u radu Antialkoholičarskog društva, gdje drži veliki broj predavanja koja su kasnije i štampana kao separati. Ukratko, Serdarević, iako je bio posvećen knjizi i pisanju, nije se libio učestvovanja u svim društvenim zbivanjima svoga vremena.

Serdarević je bio istinski reformator svjestan svih nedostataka i u obrazovanju i u svijesti kako običnih ljudi tako i konzervativne uleme. On nije bio od onih koji bi sve da poruše pa da sa ledine prave novi svijet. On je htio da krene dalje, ali zadržavajući kontinuitet sa tradicijom koja je onovremeno bila pod strašnim udarima. Bio je potpuno svjestan da se u budućnost ne ide okrenut natraške, ali isto tako i da se o budućnosti može misliti jedino idući unazad. Pokušao je održavati ekvidistancu između onih koji misle da ih modernizacija može zaobići i onih koji bi otkinuti kao grana od drveta išli u svoju neizvjesnu budućnost. Malo je poznato da je upravo na bazi njegovih ideja Sultan-Ahmedova medresa bila prva ustanova takvog tipa u svijetu koja je zajedno poučavala i djevojčice i dječake.

Još jedna bitna odrednica njegova djela jeste postojanost vizije i trajnost. Mnoga njegova djela i projekti u kojima je učestvovao početkom minulog vijeka i dan-danas i svojim sadržajem i idejama nisu izgubile na snazi i autentičnosti.

Ovo su samo neke važnije karakteristike njegova djela. Svakako bi jedna ozbiljnija analiza pokazala svu raskoš djela Muhameda Serdarevića.

Kada putnik krene iz Zenice prema Sarajevu pa pređe preko Drvenog mosta, tamo gdje se

Babina rijeka sljubljuje sa Bosnom naći će malo i skromno turbe. U dvorištu turbeta se nalazi i mezar Muhamedov na kome piše "muderris i pisac". Putniče namjerniče zastani, prouči fatihu i sjeti se velikog čovjeka koji tu leži.

LITERATURA

1. Grupa autora, *Predavanja*, Odbor islamske zajednice Zenica, Zenica, 1982.
2. Grupa autora, Gazi Husrev-begova medresa u Sarajevu - 450 generacija, El-Kalem, 2000. god., str. 54
3. Hamidullah Muhamed, *Uvod u islam*, Mercy internacional, Zagreb, 1993.
4. Imamović Mustafa, *Historija Bošnjaka*, BZK Sarajevo, Sarajevo, 1998., str. 364.
5. Karić Enes i Demirović Mujo, *Reis Čaušević*, Ljiljan, 2002.
6. Fikret Karčić, *Nasljedje prošlosti - izazovi budućnosti*, *Muallim* br. 6, Udruženje ilmije Islamske zajednice u BiH, Sarajevo, 2001., str. 4.
7. Papić Mitar, *Školstvo u BiH za vrijeme Austro-Ugarske okupacije*, IP Veselin Masleša, Sarajevo, 1972. godina
8. Ramić Jusuf, *Bošnjaci na Azharu*, muftijstva: sarajevsko, zeničko i tuzlansko, Sarajevo, 2002.
9. Rizvić Muhsin, *Behar - književno-historijska monografija*, Svjetlost, Sarajevo, 1971.
10. Traljić Mahmut, *Istaknuti Bošnjaci*, El-Kalem, Sarajevo, 1998.
11. Serdarević Muhamed, *Uputa u povijest islama*, Islamska dionička štamparija, Sarajevo
12. Serdarević Muhamed Seid, *Kratka povijest islama*, Behar, Sarajevo, 1905.
13. Spahić Mustafa, *Povijest islama*, El-Hidaje, Sarajevo, 1996.

BILJEŠKE

- ¹ Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, BZK Sarajevo, Sarajevo, 1998., str. 364.
- ² Vidi: Papić Mitar, *Školstvo u BiH za vrijeme Austro-Ugarske okupacije*, IP Veselin Masleša, Sarajevo, 1972. godina
- ³ Fikret Karčić, *Nasljedje prošlosti - izazovi budućnosti*, *Muallim* br.6, Udruženje ilmije Islamske zajednice u BiH, Sarajevo, 2001., str. 4.
- ⁴ Vidi: Enes Karić i Mujo Demirović, *Reis Džemaludin Čaušević*, Ljiljan, Sarajevo, 2002., str. 21.
- ⁵ Mahmut Traljić i drugi, Gazi Husrev-begova medresa u Sarajevu - 450 generacija, El-Kalem, 2000. god., str. 54.
- ⁶ Mahmut Traljić, *Istaknuti Bošnjaci*, El-Kalem, Sarajevo, 1998, str. 295.
- ⁷ "Učenje o vjerovjesnicima i njihovim narodima, o načinu života, kraju i sudbini tih naroda se naziva hijeropovijest ili kasas." Mustafa Spahić, *Povijest islama*, El-Hidaje, Sarajevo, 1996., str 8. Riječ hijeropovijest je derivirana od grčke riječi hieros/svet a temeljna distinkcija od povijesti je u izvorima koji se koriste. Za hijeropovijest primarni izvor su Svete knjige a ostali izvori su sekundarni dok savremena historiografija u cijelosti negira Svete knjige kao nehistorijske i samim tim nepodobne za deriviranje historijskih činjenica.
- ⁸ *Uputa u povijest*, n.d. str. 85.
- ⁹ Muhamed Hamidullah, *Uvod u islam*, Marcy internacional, Sarajevo, 1993., 182 str.
- ¹⁰ Muhamed Serdarević, *Kratka povijest islama*, Behar, br. 5, Islamska dionička štamparija, Sarajevo, 1905., str. 4.
- ¹¹ Muhsin Rizvić, *Behar - književno-historijska monografija*, Svjetlost, Sarajevo, 1971. god., str. 294.
- ¹² Vidi: Jusuf Ramić, *Bošnjaci na univerzitetu El-Azhar*, muftijstva: sarajevsko, tuzlansko i zeničko, Sarajevo, 2002. godine
- ¹³ *Predavanja*, n.d. str. 84.

Summary**MUHAMMED SEID SERDAREVIĆ -
REMARKABLE ALEM AND GREAT
MAN**

Mevludin Dizdarević

This paper focuses on the life and work of Muhamed Seid Serdarević considered to be the one of the most remarkable personalities among the *Ulama* of the first half of the 20th century. Serdarević gave an immense contribution to the various aspects of education. However, he is practically unknown to a wider scholarly public. His short life - died at age of 36 - and a complete scholarly engagement was largely dedicated to the cultural and educational enlightenment of its own people, which is obvious from a great number of published works and his active participation in the social currents of his own time.

We are hoping this paper will lift a veil of oblivion and ignorance surrounding this outstanding man and shed some light on the different aspects of his personality. This year marks 120 years from his birth and this anniversary is a motive for paying homage to this extraordinary person.

موجز**حياة وأعمال محمد سعيد سرداريفيتش**

مولودين ديزداريفيتش

هذا المقال يعالج حياة وأعمال محمد سعيد سرداريفيتش الذي يعتبر واحدا من أبرز وأهم العلماء في النصف الأول من القرن العشرين. إن سرداريفيتش يمثل ظاهرة خاصة و متميزة في تاريخنا، فقد قدم خدمات جليلة في شتى فروع المعرفة، ورغم ذلك بقي مغمورا في معظم الأوساط العلمية. لقد كانت حياته القصيرة التي استمرت ٣٦ عاما، وأداؤه العلمي الكامل في خدمة شعبه وتوعيته العلمية والثقافية، وتجسد ذلك بعدد كبير من المؤلفات والأبحاث، وبالمشاركة الفعالة والمجدية في مجريات المجتمع. وهذا المقال إنما يهدف ولو جزئيا إلى إزالة غبار النسيان والتجاهل عن هذا العالم الكبير من أبناء شعبنا، وتسليط الأضواء على الجوانب المختلفة لشخصيته. وفي هذا العام يكون قد مضت ١٢٠ سنة على ذكرى ولادته، مما كان دافعا لتكريم هذا العالم الجليل.

m